

Asia: VN/28134/2025

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista vapauden menetyksen johdosta maksettavasta korvauksesta annetun lain muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Pidättekö ehdotettua sääntelymallia tarkoituksenmukaisena?

Suomen Asianajajat kiittää mahdollisuudesta lausua luonnoksesta hallituksen esitykseksi syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista vapauden menetyksen johdosta maksettavasta korvauksesta annetun lain.

Yhtenä Suomen Asianajajien sääntömääräisenä tehtävänä on seurata oikeuskehitystä maassa ja lausuntoja antamalla sekä aloitteita tekemällä tarjota kokemuksensa yhteiskunnan käytettäväksi. Suomen Asianajajien oikeuspoliittisen työn lähtökohta on oikeusvaltion turvaaminen. Lausunnoissaan Suomen Asianajajat pyrkii painottamaan oikeusvaltioperiaatteen toteutumiseen, oikeusturvaan sekä oikeuden saavutettavuuteen, perus- ja ihmisoikeuksien sekä asianajajakunnan itsenäisyyden ja riippumattomuuden turvaamiseen liittyviä näkökulmia. Pyydettyinä lausuntona Suomen Asianajajat esittää seuraavaa.

Pidättekö ehdotettua sääntelymallia tarkoituksenmukaisena?

Suomen Asianajajat ei pidä ehdotettua mallia kaikilta osin tarkoituksenmukaisena.

Voidaan pitää sinänsä kannatettavana, että korvauserusteista säädettäisiin lain tasolla, mutta emme pidä euromääräisien rajoitusten tuomista lakitekstiin tarkoituksenmukaisena.

Esityksen pääasiallisena tarkoituksena vaikuttavat olevan taloudellisten säästöjen saaminen. Kyseinen lakiesitys rajoittaa tosiasiallisesti valtion vahingonkorvausvastuuta tilanteissa, joissa valtion pakkovallan käyttö on johtanut syyttömän henkilön vapaudenmenetykseen. Kyse ei ole pelkästään systematisoinnista, vaan myös yksityisen henkilön aseman heikentämisestä suhteessa valtioon.

Näkemyksenne korvausmääristä?

Suomen Asianajajat ei pidä perusteltuna, että peruskorvaus asettuisi 120 euroon, eikä myöskään 80–180 euron vähimmäis- ja enimmäiskorvauksen asettamista.

Suomen Asianajajat pitää erikoisena sitä, että virkatyönä valmistellussa esityksessä todetaan, että ko. lain perusteella käsiteltävät asiat olisivat aiheuttaneet tuomioistuimissa runsaasti tulkintaongelmia. Suomen Asianajajien mukaan tämä ei pidä paikkaansa, vaan kyseiset asiat on arvioitu asiantuntevasti tuomioistuimissa, joissa arvioidaan jatkuvasti muitakin vahingonkorvausoikeudellisia asioita. Nykyinen sääntely on toimiva ja antaa tuomioistuimelle sille kuuluvan harkintavallan.

Suomen Asianajajat katsoo, että huomiota tulisi korvaustason tosiasiallisen alentamisen sijaan kiinnittää siihen, käytetäänkö pakkokeinoin mukaista vangitsemista tarpeettoman pitkään tai tilanteissa, joissa lievemmat pakkokeinot olisivat olleet riittäviä.

Näkemyksenne korvauksen määrän arviointiin vaikuttavista seikoista, mukaan lukien siitä, että vapaudenmenetyksen kesto ei enää vaikuttaisi vuorokausikohtaiseen korvaukseen?

Suomen Asianajajat pitää 2 momentissa esitettyjä arviointikriteerejä hyväksyttävänä.

Suomen Asianajajat katsoo, että myös vapaudenmenetyksen keston vaikutuksella on merkitystä kärsimyksen määrään ja sen tulisi olla yksi arviointikriteeri. Suomen Asianajajat pitää erikoisena sitä, että riippumattomien tuomioistuinten ratkaisukäytännössä kehittämää arviointikriteeriä ei otettaisi mukaan lakiin.

On myös selvää, että tutkinnan ja asian käsittelyn edetessä viranomaisella on enemmän tietoa käytettävissään, jolloin esimerkiksi pakkokeinon käytön tarpeellisuuden arviointi on helpompaa kuin tutkinnan alkuvaiheessa. Täten pitkiä aiheettomia vapaudenmenetyksiä on pidettävä moitittavampina kuin lyhyitä.

Suomen Asianajajat korostaa, että korvausjärjestelmän tehtävänä tulisi olla myös viranomaistoimintaa ohjaava vaikutus siten, että perusteettomia tai ylimitoitettuja vapaudenmenetyksiä pyritään ehkäisemään mahdollisimman tehokkaasti.

Lisäksi henkilöön liittyviä arviointikriteerejä ei tule säätää liian suppeiksi, koska tapausten kirjo vaihtelee suuresti. Erityisen huolestuttavana voidaan pitää sitä, että esityksessä sivulla 45 todetaan, että vapaudenmenetyksajan vaikutukset henkilön perhesuhteisiin ja sosiaalisiin suhteisiin tai

työpaikkaan on otettu huomioon jo peruskorvauksen määrässä. Tämä tarkoittaisi lähtökohtaisesti sitä, että vaikka pienen lapsen kaltoinkohtelusta epäilty vanhempi, joka sittemmin todetaan syyttömäksi, ei saisi pykälän mukaan edes 180 euron korvausta, vaikka hänen lapsensa olisi otettu mahdollisesti huostaan rikosepäilyn takia ja lapsen ja vanhemman välinen kiintymyssuhde olisi vaurioitunut vanhemman aiheuttoman vapaudenmenetyksen johdosta. Henkilökohtaisilla olosuhteilla voi olla huomattava merkitys aiheutetun kärsimyksen määrään ja tämän kriteerin soveltamista ei tule liiaksi rajoittaa. Epäselväksi jää, miten edellä mainitut lause esityksessä vaikuttaisi 4 a §:n poikkeuksen soveltamiseen, koska tässä arvioinnissa henkilökohtaiset olosuhteet kuitenkin oletettavasti tulisivat arvioitaviksi.

Näkemyksenne mahdollisuudesta korottaa tai alentaa kokonaiskorvauksen määrää (4 a § 4 mom.)?

Suomen Asianajajat katsoo, että esitetty momentti on liian ankara, koska sen soveltaminen edellyttää määrätyn korvauksen ”ilmeistä kohtuuttomuutta”. Tämä rajoittaa tuomioistuimen harkintavaltaa asiassa liiaksi ja on vastoin vahingonkorvausoikeudellisia perusperiaatteita. Vahingonkorvausoikeudellinen lähtökohta on täyden korvauksen periaate, mikä tarkoittaa sitä, että vahingon kärsinyt tulee saattaa siihen asemaan, jossa hän olisi ilman vahinkoa ollut. Ehdotettu momentti johtaa siihen, että valtion ollessa vahingonaiheuttaja, yksityinen henkilö vahingonkärsijänä kantaa jonkinlaisen ”omavastuun” kun taas yksityisten aiheuttaessa vahinkoa toisilleen, tulee kyseeseen täyden korvauksen periaate. Esityksen kappaleessa 4.2.2 ”vaikutukset yksilöiden oikeusasemaan sekä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen” (s. 25) todetaan muun muassa, että nykyistä yhdenmukaisempi korvauskäytäntö, jota esitetyillä muutoksilla siis tavoitellaan, olisi omiaan parantamaan korvauskäsittelyn ennakoitavuutta ja vahvistamaan oikeudenmukaisuuden tunnetta. Suomen Asianajajat katsoo, ettei yllä kuvattu tilanne, jossa täyden korvauksen periaatteesta poiketaan valtion ollessa vahingonaiheuttaja, ole omiaan parantamaan rajoittamisen kohteeksi joutuneiden oikeussuojaa ja vahvistamaan oikeudenmukaisuuden tunnetta.

Ongelmallista on myös, että esityksen sivulla 21 todetaan, että jo 80-180 euron euromäärät merkitsisivät ”lähtökohtaisesti ehdotonta lattiaa ja kattoa vuorokausikohtaiselle korvaukselle, ja niiden mukainen korvaus tulisi kyseeseen vain poikkeuksellisesti.” Kun sitten lain 4 a §:n 4 momenttiin säädettäisiin vielä ”ilmeisen kohtuuttomuuden vaatimus”, niin tuomioistuimen harkintavalta jää hyvin kapeaksi ja esitys on näiltä osin epäselvä. Tällaista sääntelyä olisi syytä välttää.

Mikäli sääntelyä muutetaan, Suomen Asianajajat yhtyy työelämäprofessori Markku Fredmanin esitykseen uudesta muotoilusta eli ”kärsimyksestä maksettavan kokonaiskorvauksen määrää tulee korottaa tai alentaa siten, että korvaus on kohtuullinen hyvitys vapaudenmenetyksen aiheuttamasta kärsimyksestä.”

Pidättekö rahamäärien tarkistamisen tapaa asianmukaisena?

Suomen Asianajajat katsoo, että mikäli lakiin tulee harkintavaltaa rajoittavia euromääriä, on lakiin kirjattava velvollisuus tarkistaa määrää rahan arvon muutoksia vastaavasti.

Näkemyksenne siirtymäsäännöksestä?

Säännöksen soveltaminen taannehtivasti on ristiriidassa perustuslain kanssa, eikä tällainen säännös kestä kriittistä tarkastelua.

Onko esityksen vaikutukset asianmukaisesti arvioitu?

Suomen Asianajajat ei pidä esityksen vaikutuksia asianmukaisesti arvioituina.

Suomen Asianajajat toteaa, että esityksessä arvioitujen säästöjen määrä jäänee marginaaliseksi sillä, vapautensa menettänyt henkilö voi hakea korvauksia valtiolta paitsi lain 422/1974 perusteella myös vahingonkorvauslain perusteella. On odotettavissa, että tämän lain mahdollisen voimaantumisen seurauksena tulee olemaan vahingonkorvausoikeudellisten vaatimusasioiden määrän kasvu, joka sekä kasvattaa kustannuksia, että lisää tuomioistuinten jo nykyisellään huomattavaa työtaakkaa.

Esityksen mukaan viime vuosina käräjäoikeuksissa on saatettu vireille kysymyksessä olevia korvauskanteita noin 10–15 kappaletta vuodessa, ja näistä noin puolet on koskenut kärsimyksestä maksettavaa korvausta.

Onko teillä yleisiä huomioita tai muuta lausuttavaa esityksestä?

-

Näkemyksenne syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista vapauden menetyksen johdosta maksettavasta korvauksesta annettuun lakiin liittyvistä muista uudistamistarpeista (ks. jakso 2.9.5)

Suomen Asianajajat katsoo, että olisi aiheellista tarkastella vapaudenmenetyksen aikarajan alentamista 12 tuntiin. Tämä aikaraja olisi yhdenmukainen sen kanssa, että esitutkintalain (805/2011) 6 luvun 5 §:n 2 momentin mukaan epäilty on velvollinen olemaan läsnä esitutkinnassa enintään 12 tuntia kerrallaan, vaikka pidättämiseen tai vangitsemiseen ei olisi pakkokeinolain 2 luvun 5 §:n mukaisia edellytyksiä.

Lakiin tulisi myös kirjata erikseen se, että vapautensa menettäneelle korvataan myös vapaudenmenetyksen aiheuttama henkilövahinko, esimerkiksi vapaudenmenetyksen aiheuttama psyykinen sairaus, koska vahingonkorvausoikeudellisesti tätä seikkaa ei tulisi ottaa huomioon kärsimyskorvausta määrättäessä. Nyt tällainen vahinko saattaa tosiasiallisesti jäädä kokonaan korvaamatta.

Enne Heidi
Suomen Asianajajat